

9. Русаков А.Ю. Севернорусский диалект цыганского языка: заимствование русских префиксов // Материалы XXVIII межвузовской научно – методической конференции преподавателей и аспирантов. Вып. 21. Балканские исследования. – СПб., 2000. – С.16 – 25.
10. Фуко М. Археология знания: пер. с фр. / Общ. ред. Бр. Левченко. – Киев : Ника-Центр, 1996. – 208 с.
11. Хроленко А. Т. Основы лингвокультурологии : учеб. пособие. – 2-е изд. / А. Т. Хроленко. – М. : Флинта : Наука, 2005. – 184 с.
12. Шмелев Д. Н. Проблемы семантического анализа лексики / Д. Н. Шмелев. – М.: Наука, 1973. – 280 с.
13. Яковлева Е. С. О понятии «культурная память» в применении к семантике слова / Е. С. Яковлева // Вопросы языкознания. – 1998. – № 3. – С. 43–73.

Summary. The proposed exploration provides an overview and analysis of some theoretical works, in which the metaphor as a way to reflect reality, word metaphor and mentality. Found out the meaning of «mentality», «mentality», «derivational metaphor».

Keywords: *mentality, metaphor, derivational metaphor.*

УДК 81'246.2

Т.В.Боднарчук

ДО ПИТАННЯ ТРАКТУВАННЯ ПОНЯТЬ «БІЛІНГВІЗМ» ТА «ДИГЛОСІЯ» У МОВОЗНАВСТВІ

Проаналізовано особливості трактування понять «білінгвізм» та «диглосія» у працях зарубіжних та вітчизняних науковців з метою виявлення їх основних відмінностей. Особливу увагу приділено відмінностям трактування поняття «білінгвізм» у мовознавстві та соціолінгвістиці.

Ключові слова: білінгвізм, двомовність, диглосія, багатомовність, полілінгвізм, мультилінгвізм.

Історія розвитку людства свідчить про те, що між народами відбувається постійний процес спілкування, який базується на економічних, соціально-політичних, культурних, військових та побутових зв'язках та відносинах. Випадки ізольованого життя певного народу чи етнічної групи зустрічаються в історії надзвичайно рідко. Спілкування між народами неможливе без такого явища як двомовність, одного із найважливіших культурно-історичних досягнень людської цивілізації, зародження якого відбувалося ще в епоху первіснообщинного ладу. Тому, не дивно, що проблеми білінгвізму мовознавці досліджують уже впродовж століть.

Метою даної статті є короткий огляд особливостей трактування понять «білінгвізм», «двомовність», «полілінгвізм» та «диглосія» у працях науковців різних країн та виявлення їх відмінностей.

Першими увагу дослідження взаємодії двох мов при двомовності у суспільстві звернули лінгвісти Г. Грюнбаум, Е. Відіш та ін. ще у кінці XIX ст. Вони акцентували увагу на «мовній взаємодії» або «змішуванні мов» і супутніх їм явищах проникнення і запозичення мовних елементів. Були названі історичні та соціальні фактори, а також фактор спорідненості мов, що впливали на ці процеси. Основна увага у той час була зосереджена на аналізі процесів дивергенції мов. Показовими у цьому плані були дослідження Ф. Міклошича спорідненості балканських мов. На початку XX ст. І. Бодуен де Куртене висунув нову гіпотезу про причини подібності мов, як наслідок їх територіальної близькості, що не залежить від спорідненості чи історичних зв'язків цих мов, пропонуючи таким чином досліджувати конвергенцію контактуючих мов. У американській лінгвістиці до цієї проблеми звертаються Ф. Боас, а у європейській Г. Шухардт, який стверджує, що «мовленнєве спілкування між двома мовними колективами внаслідок ускладнення акту комунікації у цих умовах призводить до конвергентної перебудови контактуючих мов в сторону їх спрощення» [13, 78].

Як показує аналіз наукових джерел, нова хвиля лінгвістичних досліджень проблеми двомовності виникла у кінці 60-х років минулого століття. Її викликала зміна усього спектру умов функціонування мов, коли проблеми двомовності актуалізувалися завдяки розвитку на-

уки, техніки, мистецтва і, відповідно, потреби у широкому міжнаціональному діалозі; розпаду колоніальних систем і утворенню нових національних держав; розширенню контактів і необхідності знання хоча б однієї іноземної середнім класом будь-якої країни; необхідності освоєння іноземної мови різномірною групою візитерів, іммігрантів, тощо.

Нову хвилю лінгвістичних досліджень проблеми білінгвізму очолили У. Вайнрайх, Ч. Осгуд, М. Сигуан, У. Макки, Л. Щерба, Є. Верещагін, В. Розенцвейг, М. Михайлов, Ю. Дешерієв, М. Протченко, В. Аврорін, Ю. Жлуктенко та багато інших.

Актуальними залишаються питання білінгвізму і у наш час. У нашій країні особлива увага приділяється переважно вивченню українсько-російського білінгвізму (Ю. Гулій, Т. Бурда, Т. Кузнецова, В. Козлова та ін.).

Термін «білінгвізм» запозичений із французької мови (bilinguisme). У 40-х роках минулого століття у лінгвістичній літературі використовували також термін, запозичений із англійської мови – «білінгвалізм» (bilingualism), однак він не закріпився [5].

Аналіз словникових концептів, довідкової та наукової літератури дозволяє ствердити, що у вітчизняній практиці поняття «білінгвізм» та «двомовність» пропонують розглядати як синоніми: «Білінгвізм (від лат. бі... два та lingua – мова), двомовність – це володіння і поперемінне користування однією особою чи колективом двома різними мовами чи різними діалектами однієї і тієї ж мови (наприклад, місцевим діалектом та літературною мовою)» [4, 320-321], «Двомовність, білінгвізм – поперемінне користування двома мовами, важлива умова взаємодії мов» [11, 261], «Двомовність – властивість особи (або населення), яка вільно володіє двома мовами» [8, 88], «Двомовність (білінгвізм) – однаково вільне володіння двома мовами, які застосовуються у різних умовах спілкування» [2, 125]. Аналогічно співвідношення цих понять запропоновано розглядати і в педагогічній термінології – «Білінгвізм, двомовність – поперемінне користування двома мовами» [6, 84], та «Білінгвізм – одночасне користування двома мовами» [10, 38].

Шляхом аналізу німецькомовної наукової літератури встановлено, що терміни «білінгвізм» (нім. «Bilinguism») та «двомовність» (нім. «Zweisprachigkeit»), використовуються як синонімічні, але перевага у вживанні надається терміну двомовність, що свідчить про більш ранню традиційну для німецькомовної території використання терміну «Zweisprachigkeit». Зіставлення сучасних іншомовних – німецькомовних та англомовних словникових джерел дозволило виявити, що для характеристики синонімів білінгвізм і двомовність авторами словникових статей використовуються такі концепти як «вільне володіння» «поперемінне володіння», «володіння обома мовами».

Виявлено також, що частина лінгвістів, наприклад Ю. Дешерієв [7, 20-33] вважають, що термін «білінгвізм» має більшу словотворчу спроможність, тому є доцільним віддати перевагу саме йому. Однак, у ході дослідження виявлено, що більшість дослідників вважають терміни «білінгвізм» та «двомовність» синонімами і пропонують вживати їх паралельно, що видно і з перших двох слів визначень поняття і у вище згадуваних словниках. Погоджуючись із цією позицією, у контексті дослідження ми будемо використовувати ці терміни як рівноцінні.

У довідниковій літературі та словниках [2], [8], [4], проаналізованих нами, виявлено вживання таких термінів як «багатомовність», «мультилінгвізм», «плюралінгвізм», але, на думку багатьох вчених (М. Михайлов [9], В. Аврорін [1] та ін.), вони можуть вживатися лише у тих випадках, коли існує певна необхідність розмежувати кількісно позначуване поняття, оскільки у деяких випадках багатомовність може набувати значних розмірів – більше 10 мов. Названі науковці вважають, що опозиція «одномовність – двомовність» з лінгвістичної та психологічної точок зору є основою для реалізації багатомовності і тому у науковій літературі використовується найчастіше. Зазначимо, що іноді термін «двомовність» вживається у джерелах і тоді, коли йдеться про знання трьох і більше мов.

Виявлено істотні особливості у трактуванні *змісту поняття двомовність або білінгвізм* і відповідного йому явища. Фахівці – лінгвісти, соціологи, психологи та педагоги, культурологи, філософи притримуються одного із двох напрямів і вважають, що мова іде про:

- *вільне володіння обома мовними системами* «при чому неможливо сказати, яку із двох мов особа (чи населення) знає краще» [8, 88], цю ж ідею висловлювали в різні часи В. Аврорін [1], Ю. Дешерієв [7] та більшість лінгвістів, які впродовж десятиліть стверджують – двомовність означає однаково досконале володіння двома мовами. У зв'язку із цим ставиться питання про визначення критеріїв вільного володіння мовою;

- *поперемінне володіння мовами з різними сферами їх застосування* і рівнями оволодіння, «які застосовуються у різних умовах спілкування» [2, 125]. Цього вживання дотримуються меншість лінгвістів, але більшість психологів, соціологів, педагогів тощо, які стверджують, що «абсолютно однаково володіння двома мовами, тобто абсолютно повна двомовність, очевидно, зустрічається рідко», тому кожне освоєння нової для людини мови полягає у досягненні «уміння у тому чи іншому обсязі користуватися нею у певних сферах спілкування (науковій, виробничій,

побутовій та ін.)» [11, 261], а також розуміти висловлювання співбесідника і самостійно створювати нею зрозумілі для інших повідомлення (М. Михайлов [9] та ін.).

При дослідженні проблеми білінгвізму виникає також питання про те, якими повинні бути компоненти двомовності, тобто що саме потрібно трактувати як двомовність: володіння індивідом двома спорідненими чи неспорідненими мовами. Загальновідомим також у світовій практиці є таке явище, коли людина розмовляє літературною мовою і різновидом цієї літературної мови – діалектом.

Т. Скутнабб-Кангас пропонує розрізняти літературну мову від діалекту за такими критеріями:

- лінгвістична структура;
- взаємне розуміння мовців;
- соціальна функція / самооцінка мовців;
- наявність кодифікованої, визнаної усіма норми [14, 23].

Якщо лінгвістична структура обох мов суттєво відрізняється, тоді неможливим є взаєморозуміння мовців, самі мовці відносять себе до різних мовних общин і для обох мов є стандартизовані норми, тоді мова йтиме про дві різні мови. Якщо хоча б один із цих критеріїв не виконується, то слід говорити про варіанти однієї мови, тобто про діалекти.

Аналіз лінгвістичних джерел виявив термін – «диглосія», що у перекладі із грецької буквально означає «двомовність». У науковий обіг це поняття і термін увів американський науковець Ч. Фергюсон, який розглядає його як існування різновидів однієї мови на певній території.

Цієї думки притримуються і інші науковці, зокрема, О. Ахманова, Л. Крисін, Л. Мішель, М. Михайлов, які розглядають диглосію як володіння людиною двома підсистемами однієї мови: літературною мовою і різновидом цієї мови – діалектом. Л.Л. Аюпова пропонує розглядати явище диглосії у таких аспектах:

- діалект – літературна мова;
- напівдіалект – літературна мова;
- розмовна мова – літературна мова;
- варіанти літературної мови – літературна мова;
- соціально-професійні аргі (сленги) – літературна мова [3, 30-31].

У своїх дослідженнях А. Швейцер чітко розмежовує поняття «білінгвізм» та «диглосія», зазначаючи, що «білінгвізм – це взаємодія двох співіснуючих мов, а ... диглосія – це взаємодія двох співіснуючих різновидів однієї і тієї ж мови (літературної і місцевого діалекту, двох різних діалектів тощо)» [12, 117].

Підсумовуючи вищесказане, видається доречним також чітко розмежовувати поняття «білінгвізм» та «диглосія», розуміючи білінгвізм, як володіння двома мовними системами, а диглосію, як функціонування різновидів однієї мовної системи у певних сферах в межах одного соціуму.

Список використаних джерел

1. Аврорин В. А. Двухязычие в школе / В. А. Аврорин // Проблемы двухязычия и многоязычия. – М. : Наука, 1972. – С. 49-62.
2. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов / О.С. Ахманова. – Изд. 2-е, стереотип. – М. : Советская энциклопедия, 1966. – 608 с.
3. Аюпова Л.Л. Вопросы социолингвистики: типы двухязычия в Башкирии / Л.Л. Аюпова. – Свердловск: Изд-во Урал. ун-та, 1988. – 140 с.
4. Большая советская энциклопедия / Гл. ред. А. Н. Прохоров. – 3-е издание – М. : Изд-во «Советская энциклопедия», 1970. – Т.3. – С.320-321.
5. Верещагин Е. М. Психологическая и методическая характеристика двухязычия (билингвизма) / Е. М. Верещагин. – М., 1969. – 159 с.
6. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
7. Дешериев Ю. Д. Проблема создания системы билингвистических понятий и вопросы методики ее применения в исследованиях / Ю. Д. Дешериев // Методы билингвистических исследований. – М., 1976. – С. 20-33.
8. Марузо Ж. Словарь лингвистических терминов / Ж. Марузо; пер. с фр. Н. Д. Андреева; под ред. А. А. Реформатского; предисл. В. А. Звягинцева. – М., 1960. – 436 с.
9. Михайлов М. М. Двухязычие : проблемы, поиски... / М. М. Михайлов. – Чебоксары: Чуваш. кн. изд-во, 1989. – 160 с.
10. Рапацевич Е. С. Педагогика. Большая современная энциклопедия / Е. С. Рапацевич. – Минск : ИООО «Современное слово», 2005. – 719 с.
11. Українська радянська енциклопедія. – 2-е вид. – К., 1979. – Т. 3. – С. 261.

12. Швейцер А. Д. Современная социолінгвістика : Теория, проблемы, методы / А. Д. Швейцер. – М., 1976. – 175 с.
13. Шухардт Г. К вопросу о языковом смешении. / Г. К. Шухардт // Избранные статьи по языкознанию : сб. науч. тр. – М., 1950. – С.174-184.
14. Skutnabb-Kangas T. Bilingualism or Not. The Education of Minorities / T. Skutnab-Kangas. – Clevedon : Multilingual Matters Ltd, 1981. – 378 p.

Summary. The article deals with the peculiarities of interpretation of concepts «bilingualism» and «diglossy» in the works of foreign and native scientists with the aim to show their differences. The main attention is paid to the differences of interpretation of concept «bilingualism» in the philology and sociolinguistics.

Key words: bilingualism, diglossy, multilingualism, polylingualism.

УДК: 811.112.2'367.333'37

А.В.Боштан

ОСОБЛИВОСТІ РОЗПОДІЛУ ЧАСТОТ АТРИБУТІВ У ТЕКСТАХ ХУДОЖНЬОГО, ПУБЛІЦИСТИЧНОГО ТА НАУКОВОГО СТИЛІВ

Розглянуто особливості розподілу атрибутів у текстах трьох функціональних стилів. За допомогою статистичних методів встановлено найтипівіші види атрибута у кожному стилі. Підтверджена гіпотеза про відповідність вживання конкретного виду атрибута в певному функціональному стилі основному функціонально-смысловому типу мовлення.

Ключові слова: атрибут, функціональний стиль, сполучуваність, розподіл, статистичний параметр.

Актуальність дослідження атрибутів у німецькій мові зумовлена загальною переорієнтацією сучасних лінгвістичних досліджень із теоретичної та практичної граматики на виявлення основних семантичних, структурних та функціональних особливостей членів речення. Згідно з німецькою лінгвістичною традицією, атрибутом прийнято називати будь-яке граматично залежне слово, яке пояснює чи доповнює інше слово, при цьому не важливо, якою частиною мови виражене означуване слово [6, 15]. Незважаючи на те, що термін «атрибут» уже досить довго вживається у системі членів речення, він ще недостатньо досліджений. К. Кноблох навіть називає атрибут «пасинком сучасної граматики» [9, 101]. У граматиках німецьких та східноєвропейських мовознавців атрибут вивчається з різних позицій, насамперед із формальної та смислової. За граматичними факторами атрибуту традиційно класифікують так: 1) за частиною мови (іменниковий, прикметниковий тощо); 2) за синтаксичною формою (окреме слово, словосполучення, підрядне речення); 3) за структурною специфікою (прийменниковий, сполучниковий); 4) за морфологічним узгодженням (узгоджений/неузгоджений); 5) за позицією щодо означуваного слова (препозитивний/постпозитивний); 6) за ступенем залежності (атрибути першого, другого ступенів) [8, 119–125].

Метою цієї статті є вивчення механізму функціонування атрибутів у текстах та встановлення їхніх кількісних параметрів. З метою глибшої й детальнішої характеристики, ми розглядаємо специфіку функціонування атрибутів у трьох стилях сучасної німецької мови – художньому, публіцистичному й науковому (далі ХС, ПС, НС). Загальна кількість досліджуваних атрибутів у нашій вибірці склала 9610 сполучень атрибутів з означуваним іменником. Розподіл частот різних видів атрибутів у кожному стилі наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

Кількість атрибутів різного виду в текстах художнього, публіцистичного і наукового стилів

Вид атрибута		Кількість атрибутів			
		ХС	ПС	НС	Усього
Препозитивні атрибути	Атрибут із родовим відмінком	51	93	14	158
	Атрибут, виражений прикметником	1571	1621	1856	5048
	Атрибут, виражений діеприкметником	461	302	305	1068